

במבט ראשון

מאת ג. ב.

א. רגע שירים לילדים¹

בספר 20 "שירים" קצרים שנושאייהם הווי של ילדים ומקצת מן ההרהורים של המבוגר שביטויים הושם בפי הילד. השירים, ברובם, שייכים לזרם הפסיכולוגיסטי שמכוון למבוגר, כדי להדגיש בפניו, מה חשוב הילד על עצמו ועל המבוגר. האות גדולה במיוחד ולכן המלים מעטות אך מכסות את כל הדף. בספר מעט ציורים אך העיצוב הרב-גוני של איזיקה יוצר תחושה של ספר צבעוני ומגרה לדפדף בו. ואכן כמעט בכל דף מתגלה לפני הקורא משהו חדש מבחינת הצורה. הסגנון פרוזאי ביותר ואוצר המלים לקוח מחיי יום-יום בלא הצטעצעות וכאשר משולבים פה ושם דימויים ספק אם הילד הוא הנמען של הדברים כגון: "נחשים של לבה הנשפכים מן ההר".

ב. הרפתקה במוזיאון²

השם מתאים לתוכנו של הספר רק במחציתו — היינו בתיבה "במוזיאון". הרפתקה אין פה אף כי מובאים דברים בשם הציירת, לאה ניקל, האומרת "הציור בשבילי הוא הרפתקה אמנותית".

אך לא רק הרפתקה אין, אף סיפור במובן המקובל אין בספר, ואף-על-פי-כן אני ממליץ למוסרו לילדים, שידפדפו, שיתבוננו, שיקראו ובטוחני שיהנו. משום שבראש וראשונה הספר אסתטי, מלבד זאת הוא מלמד, מרחיב אופק-יראייה, ומקנה ידע בתחום אמנות הציור. וכל זאת בדרך קלה, לא מאולצת, ובלי יומרה של למדנות מעמיקה.

בדין אומרות המחברות:

"אבל בעת שאנו מתבוננים בציור — ניתן דרור לרגשותינו ולדמיוננו. כך תהיה חווייתנו עמוקה והנאתנו שלמה" (38).

1. רגע שירים לילדים, כתב: עזי פ', עיצב: איזיקה, מסדה, 1982.

2. הרפתקה במוזיאון, כתבו: חנה אלמוט, יעל בורוביץ, מירח כספי, צילם: רן ארדה, בהוצאת מוזיאון תל-אביב ומסדה, 1983, 45 עמ'.

ג. זנבה האדום של הקשת³

השם רומז על צבעוניות, גם אדום וגם קשת, שבה כידוע הצבעים — אדום, צהוב, ירוק, כחול, סגול — עוברים בהדרגה, ללא גבולות חדים ומתמזגים זה בזה באטיות. צבעוניות זו בולטת באיורים של יפתח אלון והם בפני עצמם תאוה לעיניים, אך הם מתמזגים לא רק ביניהם לבין עצמם, אלא יש כאן מזיגה נפלאה בין הטקסט לבין הצבע ונראה כי אין להעלות על הדעת הרמוניה יפה יותר בין שני המרכיבים של הספר — המלה והאיור. ודאי לא במקרה בחרה המחברת את הקונכיה כמסגרת לספרה ובה היא פותחת וסוגרת את שיריה, והמאייר סייע בידיה למזג את הקונכיה עם הרקע, להבליטה בפתיחה, ולסיים את הספר במסגרת של :

"חול לבן ושמשיה

אבטיח קר אדום

ים כחול".

אתה מוצא את כל אלה בציור מוצנע אך ברור. ולטקסט המשוררת אינה נתפסת לשירה המודרנית, שהכל בה מותר והפשוט היומיומי, השיבוש הלשוני, הסלנג והחפצים השימושיים הם החומרים לבניין השיר. לא, היא מחזירה אותנו לז'נר של השירה לילדים הקלסית שבה הטבע ופלאיו הם נושא שירתה, ומבטאה היא הגיגיה בדימויים עשירים וברובד לשוני גבוה — ואין הדבר פוגע ביכולת הקליטה של השומע — ואולי הקורא — הצעיר והבוגר. שתי דוגמאות: "בשיר על אבן" סיפור מלא על בדידות של אלפי שנים. האבן מכונסת בבדידותה, זאת הכל ידועים,

"זרק נחל קטן מפפף / מלקק את מני בתנועה עדינה / קלה קלה, כמו מניפה".

ובהמשך הסיפור האבן משתחררת מבדידותה, כי

"יש לי נחל / זחל / וצפור קטנה /".

מי ימשיך להשתמש בניב "לב-אבן" כשהוא קורא את השיר המרגש הזה.

ודוגמא שניה. לצבעוניות השולטת בשיריה של אילנה אבן-טוב-ישראל.

"האביב הגיע / צבעוני רועש / נדלק בעצים / זורק בהם אש / צהוב ואדום / וסגול

פרחוני / רוזד ולבן / וכתם חיכני... / "זרוק בנשמה. //

כל צבעי הקשת, תאוה לעיניים וטוב על הנשמה.

ועוד על שיריה שמן הראוי לציין — שיריה אוניברסליים, מלבד שני ביטויים —

פורים ואפיקומן — בשיר "כשחושבים", אין בטקסט שום סימן היכר לאומי. כל

ילד, כל נער וכל מבוגר יכולים להבין את אתוכן של השירים הסמלים והדימויים

גם הם אוניברסליים.

ספר שירים זה פותח אפקים רחבים ליקום, גם בשל כך אהבתי את המעט

המחזיק מרובה.

3. כתבה אילנה אבן-טוב-ישראל, צייר: יפתח אלון כתר-לי 1983, 24 עמ'.

ד. חתול זולל עכברים⁴

בספר סיפור ארוך על חתול שזלל עכברים, הוא אהב אותם אבל "לא את האישיות שלהם, לא את החכמה שלהם, לא אהב את היופי שלהם — הוא רק אהב לאכול עכברים".

אלה דברי הפתיחה של הספר. ייתכן והדברים נכתבו כדי לא לאכזב את הקורא הצעיר שמחכה אולי להתפתחות אחרת של העלילה, לאור הציפיות המתעוררות למקרא שם הספר, כי הרי סתם "אהב את" המשמעות חיובית.

לאחר הפתיחה הקצרה יש דיון על "סדרי-עולם" — מי אשם בכך שהחתול אוכל עכברים — ואנו מגיעים מהר לעיקר: מלך העכברים מכריז כי יעניק פרס למי שיביא את ראשו של אויב העם — החתול.

כן אנו למדים מה רבה ערמומיותו של החתול, ואני לתומי חשבתי ש"ראש חתול" מסמל טפשות ושכחה.

בכל תשעת הפרקים הבאים אנו עדים לעליות ולמורדות בהצלחותיהם ובכש-לונותיהם של העכברים, כאשר במהלך הסיפור משולבים מעשי עורמה, תעוזה, ברי-חות, הצלות וכדומה מעשי בני-אנוש ופרי מחשבותיו.

לשון אחר, האנשה של בעלי-חיים המובילה כמעט לאליגוריה מסוג הסיפורים האליגוריים הידועים בספרות העולם ובספרותנו (מנדלי בר-אדון ואחרים). אך דא עקא. קשה היה לי להבין את מי מייצגות החיות שבסיפור, ומה רוצה לספר המחבר פרט לעובדה, שהחתול התאהב בנסיכה עכברה וחי עמה עד סוף ימיו. אולי התכוון לומר שהתקיף והעריץ, הזוללן האכזר שטורף את אחיה ואת אחיותיה של הנסיכה יכול לגלות גם רגשי אהבה לאובייקט הנחות, הנסיכה המכוערת, ופה בניגוד להק-דמה הוא — החתול — אוהב את אישיותה, רכותה ושומר לה אמונים כל העת.

עולם העכברים כעולמם של בני-אדם הוא: ארמונות ומלכים, משרתים, ועדות ומפלגות, ומחקרים יש בעולמם; ורופאי-שיניים ורופאים מנתחים וכבוד עצמי ועלבונות ובעצם מה לא?

ציוריו הצבעוניים של אבי כץ תואמים את הטקסט ואף משלימים אותו. אך יצוב הספר גרוע, עמודים רבים דחוסים. טקסט ללא "אוויר" ואף האות הגדולה והצבעונית אינה מקלה על הרגשת המחנק. הניקוד מרמז כי הספר מיועד לגיל נמוך של הקוראים ולכל היותר בני 8—9, אך זה, הניקוד, מוסיף תחושת מחנק כי הוא "תופס" מקום בין השורות.

המחבר נתן דרור לדמיונותיו והביא סיפור ארוך שאין בו שום הגיון פנימי ויותר מזה, אין בדמויות כלום מייחודיותן הנדרשת. הן אינן עכברים ולכן אין האליגוריה

4. מתי רגב, "החתול שאהב עכברים", ציורים: אבי כץ, הוצאת יוסף שרברק 1982, 42 עמ', מנוקד, צבעוני.

נתפסת ואין להשליך מהם או מן התתול על החברה האנושית. אך אם לא לאליוגוריה התכוון המחבר אלא לסיפור על עכברים — חייבים היינו למצוא קווים אופייניים לעולם זה, ואלה אינם.

ה. פנדה⁵

בספר סיפור פשוט ומלבב על חיי הפנדות באזור הררי שבמערב סין. הטקסט מועט בהשוואה לציורים, ואלה האחרונים מספרים בצבעם העדין — כחלחל-ירקרק — את תולדות חייה של פנדה, החל מרגע היוולדה כגורה זעירה "שכף אחת מכפות האם יכלה לכסותה בקלות" ועד הגיעה לבגרות ובשלה "די הצורך להזדווג".

הסיפור משתרע על פני עשרות דפים ומשך הזמן שמקיף — שש שנים. עיקרו של הסיפור הטיפול של פנדה-האם בגורה ושלבי גידולה, עד ש"הסתלקה כדי לחיות חיי עצמאות".

מתח אין בסיפור, אך ילד האוהב בעלי-חיים ישאב מן המסופר ידע מדוייק על חייהן והתפתחותן של הפנדות.

משה דור מגיש את הטקסט בלשון עשירה ומובנת, שמתמזגת היטב בציורים.

ו. בני אופרמן⁶

אף בפני מי שראה את הסרט 'האחים לבית אופרמן', שהוקרן בטלוויזיה לא מזמן — אני ממליץ לשוב ולקרוא בספר, לא-כל-שכן למי שלא ראה את 'האחים' על המסך. נכון, סגנונו של פויכטוונגר מכביד אולי במקצת על הקורא הצעיר בימינו, החי בתקופה דינמית, טכנולוגיה מתקדמת; הכל נעשה בלחיצה על מתג; התעופה האווירית גומאת אלפי ק"מ לשעה, המחשב פולט מידע מקצה העולם ועד קצהו כהרף-עין, מה לו ולצעיר זה בספר שבו הסופר מתאר פרטי-בית ונוף ונפש בקצב אטי, עקב בצד אגודל?

אעפ"כ מצווה היא לקרוא בספר, לטעום טעם של מספר קלסי בסגנונו התאורי, ולחדור לתקופה הרת-עולם, ולתמורות שחלו בו, תוך תקופה של 15 שנים, באמצעות הספר בני אופרמן. כי ספר זה אינו סגה של משפחה, יש בו, על רקע המשפחה, תיאור רחב של המתחולל בעם הגרמני עקב שינויים בשלטון, ותיאור של המתהווה בחברה היהודית שברפובליקה הגרמנית בעת עליית היטלר לשלטון.

היריעה רחבה: יחסים בתוך המשפחה הענפה, הרבגונית, הייחודי של כל אחד האחים, יחסים שבין "בית-אופרמן" לבין גורמי חוץ ובעיקרה היינריך ולס הנאצי. היחסים בין מורה מנהל, ותלמיד מורה — פוגלזאנג הנאצי.

5. כתב ואייר: זוסן בונרט, תירגם: משה דור, ספרית פועלים 1982, 46 עמ'.

6. בני אופרמן, ליוון פויכטוונגר, מגרמנית: צבי ארד, זמורה ביתן, ת"א 1983, 242 עמ'.

היחסים בין תלמידים יהודים לבין חבריהם הגרמנים בראשית צמיחתו של הנאציזם, שבה התחילה חודרת ההכרה כי "ארי טהור... עדיף מטבעו מכל יהודי" ועד מתן חופש ליצרים האפלים כגון: "בישוב בינצלה, למשל, אולצו במכות שלושה-עשר גברים יהודים לצעוד בתהלוכה ברחובות... והם קראו: שיקרנו, רימינו, בגדנו במולדת שלנו. הגברים הוכו בפרגולי פלדה ובאלות ושער ראשם וזקנם נתלש" (176). אך אין טעם להביא מובאה זאת או אחרת. יש לקרוא בספר כדי לקבל מושג כיצד נרמסו עד עפר זכויות אלמנטריות של האדם, כיצד התעללו הנאצים במתנגדיהם והחניקו כל רגש של הומאניות. איך הצליחו להמית כל רגש אנוש ולהכין קרקע לזוועות שעשו לאחר מכן במחנות ההשמדה. אך יותר מכל חשוב לוודע את הקורא הצעיר אל התמימות של היהודים, את אמונתם בעברם ותחושתם כי לגרמני טוב זה לא יקרה וכי הגל העכור יחלוף כי הרי לא יתכן אחרת. פויכטוונגר אינו מתאר את השואה, בספרו הוא רק מוביל לקראתה. לפיכך חשוב שצעירינו יקראו וידעו שלגבי יהודי ועם-ישראל הכל יתכן והבלתי יאומן — נעשה. בני אופרמן טעו ללא ספק בתפיסת-עולמם את הגולה, בטעות זאת לא הכירו היהודים בתפוצות, חשוב לכן שבנינו יכירוהו מקרוב.

ז. העולם של אתמול⁷

"העולם של אתמול" הוא אירופה במחצית הראשונה של המאה ה-20 למעשה עד ראשית שנות הארבעים.

המחבר מתרפק על אירופה הרומנטית, המתקדמת, ההומאנית שזועזעה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה והתקרבה להשמדה עצמית עם עליית הנאצים.

צווייג נפגש עם גדולי הרוח בתקופתו ועם אישים שחלקם רב בתהפוכות בתחום המדיני והרוחני: הרצל ורתנאו, רילקה ופרויד ורבים אחרים.

צווייג, שהיה מן הסופרים המפורסמים בעולם, לא נמלט מגורל אחיו היהודים. הנסיבות הביאוהו לנדודים ובעצמו היה "נווד נצחי", לבסוף שם קץ לחייו (יחד עם אשתו) בפברואר 1942. שלא כרבים מגדולי הרוח ממוצא יהודי לא נתפס להתבללות אידיאולוגית, ואת זיקתו ליהדות מבליטים דבריו אלה: "אולם הצד הטראגי ביותר בטרגדיה יהודית זו במאה העשרים הוא בכך, שהנפגעים בה אינם יודעים עוד לראות בה משמעות ואינם מרגישים כל אשמה".

כל המגורשים בימי הביניים, אבות אבותיהם, ידעו לפחות על מה סבלו: על אמונתם, על תורתם, הם שמרו עדיין כעל קמיע את האמונה הבלתי מעורערת באלהיהם... הם חיו וסבלו בהשלייה הגאה, כי עם-בחירה הם שנועדו לגורל מיוחד ולשליחות מיוחדת והתורה היתה להם חוק ומשפט". אך לגבי היהודים במאה

7. **העולם של אתמול**, זכרונות של בן אירופה, סטפן צווייג, מגרמנית: צבי ארד, זמורה ביתן — מוציאם לאור 1982, 316 עמ'.

העשרים, חושב צווייג שיהדותם היתה להם למעמסה. הם רצו לברוח ממנה, לא היתה להם תחושת השתייכות, היו לצרפתים, גרמנים, אנגלים "ולאו דווקא יהודים".

"רק עתה כשהטילו את כולם לערימה אחת, כשטאטאו אותם כדומן חוצות... את מנהלי הבנקים מארמנותיהם, ואת שמשי בית־הכנסת, את הפרופסורים לפילוסופיה... את חתני פרס נובל... את הנגיזים והדלפונים... את הציונים והמתבוללים... את החבורה הנבוכה שסברו כי ניצלו מהקללה זה מכבר, המשומדים והמעורבים — רק עתה נכפתה על היהודים... שותפות מלאה... שותפות הגירוש". (311)

הבאתי קטע ארוך יותר כדי להדגים את בהירות הסגנון ועוצמת הלשון. הרוצה ליהנות מעט שנון ילך אל "העולם של אתמול". אין צורך לקרוא ברציפות, אין צורך לקרוא לפי הסדר, אדרבא, אפשר ליהנות מן המשובח במנות קצובות, לדפדף ולחזור ולדפדף בלגימות כמו ממשקה חריף ומהנה.